

СТОРІНКА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

УДК 502.35:232.2

ЗАГРОЗИ БІОРІЗНОМАНІТТЮ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПІДХОДИ РОЗВИТКУ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ЩОДО ЙОГО ЗБЕРЕЖЕННЯ

*Демиденко Л.Г., аспірантка,
Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління,
Міністерство екології та природних ресурсів України
E-mail: larysademidenko@gmail.com*

У статті викладено розуміння еколого-економічних інструментів збереження біорізноманіття як системи ринкових, законодавчо-нормативних, інституційних заходів та політик спрямованих на забезпечення сталого розвитку землекористування.

Ключові слова: *еколого-економічні інструменти, біорізноманіття, стимулювання, природоохоронні території та об'єкти, землекористування.*

В умовах європейської інтеграції, яка є основою зовнішньополітичної ідентичності України, особливої ваги набуває модернізація держави, формування ефективної та дієвої системи державного управління (публічного адміністрування), здатної до впровадження системних і послідовних рішень, підпорядкування усіх завдань зовнішньої та внутрішньої політики держави досягненню умов і критеріїв членства в Європейському Союзі, зокрема, в галузі збереження біорізноманіття та природоохоронного землекористування, управління природоохоронними територіями, як його складової.

Особливо актуальним є формування надійних теоретико-методологічних засад адаптації досвіду європейської системи управління природоохоронними територіями, впровадження застосування еколого-економічних інструментів та механізмів стимулювання місцевих органів самоврядування та громад за яких вплив обумовленості ЄС сприятиме реформуванню системи державного природоохоронного управління в Україні відповідно до європейських стандартів.

Метою статті є дослідити сутність загроз біорізноманіттю і економічні підходи розвитку землекористування щодо його збереження.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій.

Проблема збереження біорізноманіття широко висвітлювалася у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема О. О. Веклич, Л. С. Гринів, А. М. Третьяка, М. А. Хвесика, В. Я. Шевчука, М. В. Шурика, А.Ю. Якимчук, A. N. James, M.J.V. Green, J. Paine, та ін. Значний вклад в дослідження еколого-економічних проблем зробили Н.М. Андрєєва, І.О.Александров, Б.В. Буркинський, О.Ф. Балацький, Б.М. Данилишин, В.Г. Ковальов, Н.Г. Ковальова, Н. Дудлі, А. Ебгерт, Е.К. Екпе, Ф.Х. Осреуї, Р. тен Брік, І. Рінг, П.Б. Ларсен, Н. Реймерс, Г. Черевко, М. Яцків, А. Третьак, В. Шевчук, М. Гродзінський та ін.

Виклад основного матеріалу.

Будь-який інструмент, що змінює поведінку економічних агентів шляхом впливу на їх мотивації (на відміну від встановлення стандарту або технології), може бути визначений як «економічний інструмент» [9].

Дослідники зазначають, що нині поки що відсутні науково обгрунтовані інструменти управління у період переходу до ринкової економіки, з допомогою яких можна адекватно виконувати поставлені завдання з реалізації тактичних і стратегічних проблем розвитку природоохоронних територій.

У світовому масштабі, використання економічних інструментів для збереження біорізноманіття отримало велику підтримку. Це зумовлено необхідністю забезпечення економічного благополуччя людей, що проживають у межах та поблизу територій, багатих на біорізноманіття, і головним чином це природоохоронні території та

об'єкти. У той же час, фактори економічного розвитку на таких територіях є основними загрозами для збереження біорізноманіття. Саме, враховуючи дуалістичний, а часто суперечливий взаємозв'язок розвитку економіки та збереження біорізноманіття, в усьому світі політика використання економічних інструментів застосовується на основі індивідуальних особливостей регіону. Вивчення їх використання з точки зору глобальної перспективи вбачається важливим для полегшення аналізу результатів їхнього застосування.

Аналіз економічних інструментів з використанням класифікації «попит-пропозиція» передбачає, що все більше економічних інструментів у цій галузі орієнтовані на підвищення обсягів постачання біологічних ресурсів для людини. Одна з основних тенденцій, що спостерігається у країнах, що розвиваються, це порівняно обмежені інвестиції в застосування економічних інструментів, що використовуються для збереження біорізноманіття, хоча такі країни, як правило, володіють дуже багатим біорізноманіттям. У той же час, країни з високим рівнем економічного розвитку роблять значні інвестиції у збереження біорізноманіття, хоча часто, на жаль, ці інвестиції спрямовані на відтворення вже втраченого або підтримання значним чином ушкодженого навколишнього природного середовища.

Високий рівень біорізноманіття забезпечує стабільність та продуктивність екосистем. Різні види, займаючи відповідні екологічні ніші, забезпечують ефективніше використання ресурсів. Ефективне використання ресурсів протидіє біологічній інвазії. Конкуренція за ресурси між видами сприяє ефективнішому природному відбору. Проте, багатство глобального біорізноманіття скорочується, тим самим

загрожуючи майбутньому виживанню людства. Без реалізації амбітної політики, спрямованої на збереження біорізноманіття, видове багатство за прогнозами міжнародних фахівців знизиться ще на 10% в глобальному масштабі до 2050 року. [7, с.156].

Таке скорочення біорізноманіття та біологічних ресурсів, які воно забезпечує людству, все більше викликає заклопотаність у всьому світі, та спонукає до використання різноманітних інструментів і стратегій для боротьби з загрозами [5, с. 171]. До таких стратегій відносяться економічні інструменти, політичні заходи, планування та практичні заходи. Деякі приклади включають в себе ринкові інструменти, такі як збори (плати) та екотуризм, а також інструменти фінансового стимулювання, такі як компенсації та податкові пільги.

У країнах, що розвиваються, застосовуються заходи спрямовані на розвиток, такі як альтернативні програми забезпечення засобів існування поблизу природоохоронних територій та об'єктів. Саме тому інвестиції у місцеві заходи щодо економічних засобів існування використовуються для регулювання діяльності людей, які впливають на біологічне різноманіття.

Потрібно зазначити, що західні дослідники не виділяють окремо земельні ресурси під час аналізу стану збереження біорізноманіття. Земельний ресурс розглядається як основа будь-якого існування біоти, а також як основний ресурс та чинник економічного розвитку. Окрім того, земельні ресурси є основою місць існування видів флори та фауни, що є основним предметом для природоохоронних заходів. Більше того, система регулювання землекористування є основою створення природоохоронних територій, що, у

свою чергу, є осередком збереження біорізноманіття та місць існування видів флори та фауни. У вітчизняній літературі землекористування, як економічна та природоохоронна категорія, розглядається у роботах А.М. Третьяка [2].

В економічній галузі біорізноманіття, як правило, оцінюється з точки зору біологічних ресурсів, які людина отримує та використовує як безпосередньо, так і опосередковано для своїх потреб, а також сприймається як важливий фактор для підтримки навколишнього середовища, в якому вона живе. Тому, хоча економісти також стурбовані збереженням біорізноманіття, вони визнають, що фізичні особи та/або організації, не вирішують безпосередньо у яких масштабах потрібно зберігати різноманітність біологічних видів, а приймають рішення про те, яким чином використовуються біологічні ресурси і середовище їх перебування. Прикладом такого рішення на міжнародному рівні може бути Рекомендація ОЕСР щодо застосування економічних інструментів з підтримки збереження та сталого використання біорізноманіття (2004) [8]. Економісти розглядають біорізноманіття як дефіцитний і цінний ресурс, який люди використовують, щоб поліпшити свій добробут через нинішні та майбутні потенційні цінності. Це робить біорізноманіття поняттям антропоцентричним і утилітарним з економічної точки зору. Воно має специфічний атрибут поновлюваних ресурсів, які «ростуть», навіть якщо його ресурси використовуються людиною для різних цілей.

Деградація місць існування і втрата (а також їх фрагментація) значною мірою спричинені перетворенням, модифікацією і фрагментацією природних екосистем для альтернативного використання, такі як сільське господарство і розвиток інфраструктури, які не

підтримують видове різноманіття або які підривають забезпечення життєво важливих екологічних послуг. Ці зміни у землекористуванні часто обумовлені розумінням, що альтернативне використання цього ресурсу буде генерувати більш високі економічні доходи [6, с. 16-17]. Зміни у землекористуванні часто призводять до незворотніх змін місць існування видів, природні системи і складові видового багатства знищуються або замінюються іншими видами [3, с. 21]. Надмірне використання ресурсів переважно спричиняється збільшенням попиту на земельні та інші природні ресурси через ріст чисельності населення та розвиток його економічної діяльності.

Основні прямі загрози втрати біорізноманіття значною мірою обумовлені економічними чинниками через тісні зв'язки, що існують між економічною політикою і діями людини, як економічного суб'єкта. Економічні фактори, такі як ринки, політики та інституційні механізми, як правило, недооцінюють багатство товарів і послуг, що пов'язані з біологічними ресурсами, екосистемами та їх різноманітністю, та користь і економічні зиски, що отримуються від їх збереження [4, с.8]. Такий стан речей призводить до того, що ціна біорізноманіття занижується, його ресурси споживаються надмірно, виснажуються та недостатньо зберігаються, оскільки вони розглядаються як безплатний товар, що може бути отриманий, видобутий, перетворений, виснажений або будь-яким чином деградований без жодної соціальної вартості. Таким чином, діяльність, що призводить до деградації біорізноманіття, є дозволеною або навіть заохочується, як наслідок неспроможності та викривлень у політиці та законодавстві, ринках, інституціях і шляхах отримання засобів до існування

[9, с.11], які регулюють використання біологічних ресурсів.

Одним з інструментів реалізації державної природоохоронної політики визначено *економічні та фінансові механізми*.

Положеннями статті 48 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991) [1] передбачено застосування широкого кола економічних інструментів стимулювання охорони навколишнього природного середовища, загальноприйнятих на міжнародному рівні. Статтею 49 цього Закону передбачено також екологічне страхування та екологічний аудит.

Разом з тим, основними складовими існуючої в Україні системи економічних інструментів екологічного регулювання можна визначити численні збори/платежі за використання ресурсів і за забруднення, податкові важелі, штрафні санкції за екологічні порушення. За останні роки істотно зросла кількість різновидів платежів як за використання природних ресурсів, так і за забруднення навколишнього середовища, збільшено ставку платежів і штрафів за порушення екологічного законодавства, значно розширилося коло природокористувачів, які зобов'язані здійснювати екологічні платежі, тим часом як кількість тих, хто мав певні пільги у природокористуванні, різко зменшилася (з 81 у 1996 р. до 65 у 2000 р.). Розділом VIII Податкового кодексу починаючи з 01.01.2011 р. замість загальнодержавного збору за забруднення навколишнього природного середовища запроваджено справляння екологічного податку. Разом з тим, розробка та впровадження інструментів стимулювання збереження біорізноманіття знаходиться поза увагою як законодавців, так і науковців. Законодавчо

проголошені екологічні інструменти стимулювання залишаються лише паперовою декларацією і не мають практичного втілення.

До основних недоліків вітчизняного економічного механізму екологічного управління можна віднести відсутність необхідного розвитку, економічного стимулювання суб'єктів господарювання у здійсненні природоохоронних заходів, неадекватність реагування на динаміку економічних і екологічних процесів у державі, а також на зміни у структурі власності у землекористуванні, невизначеність прав власності на природні ресурси, повне ігнорування запровадження оцінки екосистемних послуг, недостатню інтегрованість аспектів збереження біорізноманіття та природоохоронного землекористування в секторальній політиці.

Висновки.

Основні причини скорочення біорізноманіття обумовлюють необхідність обґрунтування використання різноманітних економічних інструментів для його збереження, як ринкових, так і неринкових, фіскальних, законодавчих, управлінських тощо, залежно від природних особливостей та економічної системи та звичаїв певної країни. Усунення недоліків вітчизняної економіко-екологічної моделі управління біорізноманіттям та природоохоронним землекористуванням, пошук шляхів її модернізації стануть дієвим інструментом на шляху адаптації до європейської моделі сталого використання та збереження усіх складових біологічного різноманіття.

Список використаних джерел.

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»

від 25.06.1991 № 1264-XII (в ред. від 01.02.2017, підстава 1641-19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.

2. Третьяк А.М. Екологія землекористування: теоретико-методологічні основи формування та адміністрування: Монографія. / А.М. Третьяк – К.: ЗАТ «ВІПОЛ», 2012. – 438 с.
3. Ehrlich, P. R., & Kremen, C. (2001). Human effects on ecosystems: overview. In Levin, S.A. (Ed.), *Encyclopedia of Biodiversity* (Vol. 2) (pp. 383-93). Durham, NC: Academic Press.
4. Emerton, L. (2000). Economics and the convention on biological diversity. *The World Conservation Union (IUCN)*.
5. Groom, M.J., Meffe G.K., & Carroll, C. R. (2006). *Principles of Conservation Biology* (3rd ed.). Sinauer Associates.
6. Norton-Griffiths, M. & Southey, C. (1995). Opportunity costs of biodiversity conservation in Kenya. *Ecological Economics*, 12 (2), 125-39.
7. OECD Environmental Outlook to 2050. The Consequences of Inaction. ISBN: 978-92-64-12224-6 (PDF). – Режим доступу.: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/environment/oecd-environmental-outlook-to-2050_9789264122246-en#.WLbd59LyivE#page4
8. Organisation for Economic Cooperation and Development. (2004). Recommendation of the council on the use of economic instruments in promoting the conservation and sustainable use of biodiversity. – Режим доступу.: <http://acts.oecd.org/Instruments/ShowInstrumentView.aspx?InstrumentID=50&InstrumentPID=47&Lang=en&Book=False> 32 Consilience
9. United Nations Environment Programme (UNEP). (2004). Economic instruments in biodiversity: related multilateral environmental agreements. [Електронний ресурс]. – Режим доступу.: http://www.unep.ch/etu/etp/events/Economic_Instruments/EIMEAWorkingPaper.doc

References

1. Zakon Ukrainy "Pro ohoronu navkolyshniho seredovyshcha" of 25.06.1991 № 1264-XII [The Law of Ukraine "On Environmental Protection"]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
2. Tretyak A.M. *Ecologia zemlekorystuvannia: teoretyko-metodologichny osnovy formuvannia ta administruvannia: Monografia.* [Ecology of land use: theoretical and methodological bases of formation and administration: Monograph]. – К.: JSC "VIPOL", 2012. – 438 p.
3. Ehrlich, P. R., & Kremen, C. (2001). Human effects on ecosystems: overview. In Levin, S.A. (Ed.), *Encyclopedia of Biodiversity* (Vol. 2) (pp. 383-93). Durham, NC: Academic Press.
4. Emerton, L. (2000). Economics and the convention on biological diversity. *The World Conservation Union (IUCN)*.
5. Groom, M.J., Meffe G.K., & Carroll, C. R. (2006). *Principles of Conservation Biology* (3rd ed.). Sinauer Associates.
6. Norton-Griffiths, M. & Southey, C. (1995). Opportunity costs of biodiversity conservation in Kenya. *Ecological Economics*, 12 (2), 125-39.
7. OECD Environmental Outlook to 2050. *The Consequences of Inaction*. ISBN: 9789264122246 (PDF); Retrieved from http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/environment/oecd-environmental-outlook-to-2050_9789264122246-en#.WLbd59LyivE#page4 Organisation for Economic Cooperation and Development. (2004). Recommendation of the council on the use of economic instruments in promoting the conservation and sustainable use of biodiversity. Retrieved from <http://acts.oecd.org/Instruments/ShowInstrumentView.aspx?InstrumentID=50&InstrumentPID=47&Lang=en&Book=False> 32 Consilience
8. Organisation for Economic Cooperation and Development. (2004). Recommendation of the council on the use of economic instruments in promoting the conservation and sustainable use of biodiversity. – Режим доступу.: <http://acts.oecd.org/Instruments/ShowInstrumentView.aspx?InstrumentID=50&InstrumentPID=47&Lang=en&Book=False> 32 Consilience
9. United Nations Environment Programme (UNEP). (2004). Economic instruments in biodiversity: related multilateral environmental agreements. Retrieved from http://www.unep.ch/etu/etp/events/Economic_Instruments/EIMEAWorkingPaper.doc

L. Demydenko
THREADS TO BIODIVERSITY AND
ECONOMIC APPROACHES TO DEVELOPMENT OF LAND USE AS ITS PROTECTION

In the article the understanding of ecological and economic instruments for biodiversity conservation as a system of market, legal and regulatory, institutional arrangements and policies for sustainable development of land use.

Keywords: *ecological and economic tools, biodiversity, incentives, protected areas, land use.*

Демиденко Л.Г.
УГРОЗЫ БИОРАЗНООБРАЗИЮ И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ РАЗВИТИЯ ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ ПО ОТНОШЕНИЮ К ЕГО СОХРАНЕНИЮ

В статье изложены понимание эколого-экономических инструментов сохранения биоразнообразия как системы рыночных, законодательно-нормативных, институциональных мероприятий и политик направленных на обеспечение устойчивого развития землепользования.

Ключевые слова: *эколого-экономические инструменты, биоразнообразие, стимулирование, природоохранные территории, землепользование.*